

or *Scribal Errors in the Mycenaean Texts*, Ж. А. XV, 45—59, овде ќе спомнеме само две-три работи во врска со методот на Ventris.

Не е точно тврдењето на Л. дека Ventris ги зел вредностите за знаците на линеарното В писмо од кипарскиот силабар. Во почетокот, кога мислел дека е јазикот егрусски, Ventris воопшто не го земал во обзир кипарскиот силабар, а кога ја пишувал 20 работна белешка и решил да проба дали не е јазикот грчки, тој не одрекува дека се послужил и со него. Но при тоа тој поставил многу внимателно, зашто знаел дека кипарскиот силабар го дели од линеарното В писмо период од околу 700 години за кое време не можеле да не настанат некои промени, а освен тоа кипарското писмо не произлегува директно од линеарното В, ами од линеарното А, преку кипроминојското. Не е ни малу чудно што Ventris открил различни вредности за некои знаци од линеарното В писмо кои се инаку многу слични на знаците од кипарското писмо: сп. кип. *zo* со *76 *rja*; кип. *pe* со *75 *we* (свртено обратно), кип. *ka* со *20 *zo* и др.

Се разбира, Ventris бил принуден да прави разни комбинации со гласовните вредности, додека најпосле не ги открил и не ги поставил дефинитивно во гридот. Ни Менделеев не ги подредил одеднаш хемиските елементи во периодичната система, но долго правел најразлични проби и комбинации. Најпосле кога му светнала мислата дека тие би можеле да се подредат според атомската тежина, а добро ги знаел и другите нивни особини, веднаш им ги нашол местата во системата. Така и Ventris, кога решил да направи проба со грчкиот, а пред тоа добро ги проучил особеностите на знаците каде и како се јавуваат во натписите, потпомагајќи се сега и со кипарскиот силабар, дошол до откритието на нивната вистинска вредност што се гледа од резултатите. И во двата случаја, спомнати овде, интуицијата имала своја улога, но резултатите неоспорно се базираат и на солидна научна основа.

Обратно, може да се забележи дека критериумот со кој Л. ја проверува вредноста на дешифрирањето е во голема степен субјективен. Л. се раковолил, главно, од тоа дали нешто може да сфати или не. Пред јасни вистини тој може да си ги затвори очите и со празен вербализам да ги претстави сосема поинакви. Тој гледа фонетска деформација на грчки зборови дури и во личното име (*a-re-ku-tu-ru-wo*) *e-te-wo-ke-re-we-i-jo* (Ἀλεκτρούων) Ἐτεφοκλεφῆτος. Писарите на микенските плочки ги смета за непогрешни. Во очигледни писарски грешки, како на пр. *o-na-to* : *na-to-to*, *o-pe-ro* : *pe-ro-ro* и сл. сака да види негрчка промена и др.

Во заклучокот одбележува дека на дешифрирањето му направил услуга со тоа што примил дека вредностите на некои знаци биле правилно најдени од Ventris и еден мал број зборови изгледале грчки. Всушност тоа не е никаква услуга, зашто во флексијата и на тие зборови сака да открие негрчки елементи. Со оглед на крајните резултати, во врска со јазикот на натписите, тој не само што не ги унапредува микенолошките студии, туку ги враќа во времето пред дешифрирањето. Факт е дека апсолутно чист јазик нема и микенскиот не е исклучок, зашто и во него има туѓи елементи. Но „микенскиот жаргон“ замислен од Л. како мешавина од грчки и еден неиндоевропски јазик е невозможно комбинација. Единствена услуга која индиректно ја направил Л. е тоа што со оваа книга покажа дека ни најострата критика не е во состојба да ги расклати основите на дешифрирањето поставени од Ventris во 1952 г.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

M. DORIA, *Avviamento allo studio del miceneo*, Struttura, problemi e testi, Roma, Edizioni dell'Ateneo, 1965, pp. 281, 8°, цена 6.000 л. и.

Со воведувањето на микенскиот грчки во наставата на некои западно-европски универзитети се појави и потребата од изданија на микенски текстови за школска употреба. За таа цел се издадени неколку такви избори, снабдени со нужни објасненија, како: M. F. Galiano, *Diecisiete tablillas micénicas con introducción, traducción y notas*, 1959; C. J. Ruijgh, *Tabellae Mycenences selectae*, Leiden

1962; I. Pugliese Carratelli, *Documenta Mycenaea*, Milano 1965. И прикажуваната книга на М. Doria има иста, дидактичка намена. По уводот, каде што ја излага структурата и ги истакнува проблемите на микенскиот грчки, авторот дава и избор на микенски текстови со паралелен превод, коментар, критичен апарат, а на крајот и речник.

I — Уводниот дел (стр. 5—99) е разделен на 6 глави, а овие на повеќе подглавија. Прво го објаснува терминот „микенски“ и зошто е наречен така грчкиот јазик од XV—XIII в. пр. н. е.; дава податоци за текстовите и издањата на натписите со линеарно В писмо и го разгледува прашањето за хронологијата на плочките. Кон тезата на Палмер, дека пилските плочки биле постари од кноските, зазема критичен став. Тој ги отфрла неговите лингвистички докази како неосновани; археолошките докази не ги третира, но искажува сомнение и кон нив, бидејќи тие доаѓаат од човек неспецијалист за оваа област.

Потоа ги разгледува и другите писма на егејскиот свет од II милениум пр. н. е. (2. гл.). Покрај податоците за минојското хиероглифско и линеарното А, кипроминојското и кипарското, го спомнува и писмото од Сицилија од II милениум и иберското од I милениум пр. н. е. Третата глава е посветена на дешифрирањето на линеарното В писмо од Вентрис, а во четвртата расправа за ортографијата на микенските текстови. Во транскрипцијата на слоговите знаци треба да се одбележат следниве гласови вредности за поретките знаци: *64 — *s(u)wi?*? *65 — *ju?*? *79 — *wo₂?*? *82 — *jo₂*, *83 — *s(u)wo?*? *85 — *au?*? *87 — *k(u)we* и *88 — *rai₂ (ra)*.

Најмногу внимание им посветува на лингвистичките иследувања (гл. 5, стр. 54—81). Прво ги разгледува изогласите кои го квалифицираат микенскиот како грчки дијалект: а. фонетски, на пр.: преминот на аспирираните звучни оклузиви во безвучни аспири: *e-re-u-te-ro* (<*leudh-); исчезнување на почетното и интервокалното *s*: *e-me* (<*sem-), *o-pi-ha-ra* (ὀπίηα); двојното третирање на и. -е у со ζ — *ze-u-ke-u-si* (*yeuǵ-) и спиритус аспер — *jo*, *o* (ὄς); упростирање на некои консонантски групи: *pa-sa* (<*pantya) и др. б. Не помалу општогрчки елементи набројува и во морфологијата: ген. м. р. од а-осн. на -а-о; дуал -а-е; замена на наставката -ас и -ос во ном. пл. со -аи и -ои, cf. *di-pte-rai*, *pi-e-rai*; ген. пл. *-āsōm > -ἄων, *ko-to-na-o*, *do-e-ra-o*; ген. пл. -si — *ka-ke-u-si*; атичка редупликација — *a-ra-ro-mo-te-me-na*, *a-ra-ru-ja*; инф. през. со -ев, *wo-ze-e*; парт. pessess. со -τέος и др. б. Микенската лексика ја илустрира по предмети: човек и неговите обележја, човек во фамилијата, — во војната, домашен живот и др.

Потоа ги разгледува архаичните црти кои се карактеристични само за микенскиот: а. фонетски: запазување на лабиовеларите и дигамата, отсуство на контракции и др.; б. морфолошки: наоѓа локатив на -ηυ во *o-re-mo-a-ke-re-u*; траги од 5. деклинација на -υδ во *o-to-wo-wi-je* ὈρβὼΨῖηη; додавање суфикси директно на основата, на пр. -Fεντ; образување сложени без соединителен вокал и др. Падежните наставки ги дава во шематски преглед од каде што веднаш, бие в очи извонредно широката примена на инструменталската наставка -pi. Според него оваа наставка се употребувала во сите броеви од сите деклинации, а покрај инстр., исполнувала и функција на локативот и аблативот.

Доста простор му одделува на прашањето за местото на микенскиот меѓу другите грчки дијалекти. Тешкотијата да се определи јасно дијалектниот тип на микенскиот произлегува од несовршениот графички систем кој не ги покажува јасно фонетските особености и флексиивните форми. Откако ги резимира досегашните теории за дијалектната припадност на микенскиот, заклучува дека е тој предело и на јонско-атичкиот и на аркадо-кипарскиот кои во микенско време не биле така диференцирани како подоцна. Нагласува дека микенскиот не може да се смета за предгрчки јазик, ами само дијалект од кој подоцна се развиле некои историски дијалекти.

Последната глава претставува практичен премин кон текстовите. Овде ја разгледува нумерацијата, класификацијата и содржината на плочките по серии со посебна библиографија за секоја од нив.

II — Избор на 146 поцели текстови од Пил (1—89), Кнос (90—141) и Микена (142—146), дадени со паралелен, доста слободен, превод на италијански (стр. 101—215). Под текстот на секоја страница авторот дава: а. допол-

нителна библиографија кон одделните натписи и б. критички белешки на латински, каде што ги одбележува ракописите на писарите, различните читања, дури и оние што се сега веќе напуштени и укажува на реконструкциите и емендациите на одделни зборови. Под преводот е поместен концизен коментар во којшто дава објасненија на италијански за потешките зборови и форми, укажува на различните интерпретации од други автори со кои наместа и полемизира.

Речникот (стр. 219—251) којшто ги содржи зборовите само од текстовите е разделен на 4 дела: апелатива, теоними, антропоними и топоними со етници. На крајот се дадени индексите со библиографијата (стр. 255—277).

Со помошта на речникот, преводот и лингвистичкиот увод, студентите можат да ги разберат текстовите. Книгата е илустрирана со цртежи на 15 плочки и неколку фотографии, така што почетникот може веднаш да стекне јасна претстава и за формата на писмото.

Со оглед на намената, материјалот е од методска страна добро распределен. Може да се забележи само тоа што некои серии се доста бледо претставени. Така, најобемната KN D серија е застапена само со една плочка. Бројот на кноските плочки е значително помал од пилските: 52, наспрема 89.

М. Дориа досега има објавено бројни и вредни микенолошки прилози. И со оваа книга тој значително ја збогати микенолошката литература. Иако е наменета за школска употреба, снабдена вака со опширен лингвистички увод и критичен апарат, таа има и своја научна вредност. Истакнувајќи ги проблемите на микенскиот грчки и обидувајќи се да ги реши, тој дава поттик за нови лингвистички иследувања. Наместа дава и свои, оригинални решенија, како на пр. за консонантските групи со *w* и *s*, преминот на *o* во *i* пред лабијал (стр. 195); предлага ново читање на одделни зборови, cf. *da-nu-wa a-ri* PY Mn1412,5 (стр. 145), — нови интерпретации, на пр. *u-pi-ja-ki-ri-jo*, $\dot{\upsilon}\pi\iota$ ($\dot{\epsilon}\pi\iota$), cf. eol. $\dot{\upsilon}\pi\iota\sigma\omega$, $\dot{\upsilon}\pi\iota\sigma\theta\alpha$ + $\acute{\alpha}\chi\rho\alpha$ (стр. 251) и др. Кон мненијата на другите автори има доста објективен став и настојува да ги спомне сите. Откако ќе ги изложи различните предлози по спорните прашања, тој се определува за некој од нив, како на пр. при случајот за дијалектната припадност на микенскиот и др. Овде посебно може да се истакне и поздрави неговото решение да ја употреби во транскрипцијата вредноста *ai* за *85 која најмногу одговара во слогодите групи каде што се јавува овој знак и требаше да се даде дури и без прашалник.

Но мораме да одбележиме дека во книгата се изнесени и такви ставови со кои не можеме да се согласиме. Наместа тој подржа неосновани, а одбива подобро аргументирани предлози:

Д. многу полага на фонетските и ортографските објасненија, но сепак некритично го прима објаснението на Палмер за *wa-na-so-i* „на двете кралици“, без да води сметка дека ако беше во прашање зборот Ἰάνασσα , во микенскиот тој ќе беше предаден *wa-na-za*. Д. правилно забележува дека грлените консонанти со *j* (*kja*, *kje*, *kjo* и *gja*, *gje*, *gjo*) во микенскиот даваат *za*, *ze*, *zo* (стр.47), но сепак смета дека *pa-sa-ro* е πάσσαλος од **pakj(o)*-, иако за овој збор има дадено поуверливо толкување.

Наместа оди премногу далеку во своите фонетски објасненија и се обидува да доведе во врска два наполно различни збора. Така, на пр. на стр. 159 за *ka-ru-pi* (Ta722,2.3) смета дека алтернира со *ko-ru-pi* (Ta642,2) како *a-re-pa-zo-o* со *a-re-po-zo-o*. Но првото значи κάρυον „орев“, а второто κάρυς , - $\theta\omicron\varsigma$ „шлем“ и немаат никаква меѓусебна врска.

За PY Nn831 (стр. 149) смета дека натписот претставува „registrazione di droghe varie“. Меѓутоа, во овој натпис, како и во Nn228 станува збор само за *ri[-no línon]*, како што се гледа и од самата идеограма. А претпоставката дека се зборува за „различни миродии“ потекнува од неоснованата реконструкција на Палмер во насловот на Nn831 *ko-ri[-ja-do]-no*.

Именката *pa-ra-ke-we* / *pa-ra-ku-we* ја идентифицира со придавка παράκει , παράκει , макар што ваквото значење воопшто не би одговарало во текстот.

Тој смета дека аугментот во историските времиња бил документиран во микенскиот и за тоа ги приведува формите *a-pe-do-ke* и *e-ke-jo-to*. Меѓутоа,

овие усамени форми можат добро да се објаснат и на друг начин, како: ἀπ-ἐμ-δοξε и ἐνχειῖοντοι, така што нема основание да се смета дека имало аугмент.

Неубедителна е претпоставката дека имало локатив на -*ηυ*. Топонимот *o-re-mo-a-ke-re-u* може да биде и пом. *de rubrique*, а *pa-ro ra-ke-u* — обична писарска грешка, доколку не се работи за ортографска замена на *we* со *u*, како што има обратни случаи.

Фонетската вредност *jo*₂ за *82, дадена како сигурна, е всушност многу произволна. Таа е определена врз основа на Fr1230, каде што тој го прима читањето *pi-jo-de* (стр. 123, 137), наместо *di-wi-jo-de* (cf. Minos VII, 2 p. 147). Во речникот одбележува дека *di-wi-ja-ta* е етник, но не објаснува од кој топоним доаѓа тој.

Д. определува граматички категории врз основа на несигурно прочитани и неидентифицирани зборови. На пр. тој наоѓа остатоци од една деклинација чија основа завршува на *-ou* и за доказ го приведува *ta-mo-u* од PY An661,10 (стр. 68) кое всушност треба да се чита *ta-re-u* (cf. Mogrigo, *Lexicon*, s. v.), а *wa-wo-u*[го остава неидентифицирано.

Никако не можеме да се согласиме со неговото сфаќање на падежната система. Во микенската фонетика тој открива голем број архаизми врз основа на кои заклучува дека микенскиот грчки е постар за 5—7 века од најстарите грчки натписи со фонетско писмо. Но во морфологијата, а особено во падежната система тој не наоѓа, речиси, никакви разлики меѓу микенскиот и хомерскиот јазик. Верно е дека правописот ги унифицирал завршоците и не можат јасно да се видат падежните наставки, но сепак има докази дека бројот на падежите бил поголем. Во шемата на падежите од Д. воопшто не фигурира друга наставка за инструментал освен *-pi*, иако сосема јасно се покажува инстр. синг.: *a-di-ri-ja-te* (Ta707,2) покрај *a-di-ri-ja-pi* (Ta708,2; —714,2), или *a-to-ro-*qo*, i-*qo*, po-ru-po-de-*, *po-ni-ke-* покрај *ka-ra-a-pi* и *ka-ru-pi* (Ta722); *ka-ru-we* (Ta721,1) покрај *au-de-pi* во зависност од *a-ja-me-no*, или *a-ku-ro* во зависност од *de-de-me-no* (Sa287). Ако наставката *-pi* беше и за синг., немаше да се разликуваат горните форми, ами сите ќе беа со *-pi*. Ако се формите на *-pi* инстр., секако во плур., другите форми на *-e* (конс. осн.) и некои на *-o* (о-осн.) не можат да бидат ништо друго освен инстр. синг. зашто се употребени со иста функција. На стр. 68 тој го отфрла нашето објаснение дека во именките од *es*-основи имало и формална разлика меѓу дат. -лок. на *-e-i* и инстр. -абл. на *-e-e* зашто нив ги наоѓал заедно употребени: *ti-mi-to a-ke-e* покрај *e-re-i* (Jn829), како и *-pi* покрај *-o-i: ku-te-re-u-pi* покрај *o]-no-ka-ra-o-i*. Меѓутоа, треба да се забележи дека и други издавачи (cf. Gallavotti—Sacconi, *Inscr. Pvl.* p. 103) во Na1038 читаат *o]-no-ka-ra-o-re*, како што го прочитавме и ние *-ka-ra-o-re* (*Abl., Instr. Loc.* p. 77). Топонимот во Jn829,19 го предадовме *e-re* <*e*> (о. с. p. 127) и го објаснивме како грешка на писарот, кому на крајот можело да му ослабне вниманието што се гледа и од заставањето на идеограмата за бакар зад *po-ro-ko-re-te-re* од 15 p. надолу.

Зад алативот Πλευρώνιδε и партиципот ῥοντες во уводната формула на PY An 1 и самиот Д. очекува топонимите во следните редови да бидат во абл. (стр. 109), но сепак смета дека завршоците нивни бил дат. -лок. Тој објаснува дека такв локатив ги обележувал седиштата на одделните веслачи и го дава следниов сосема слободен превод: „Луѓето (што се наоѓаат) во Rhoowa, или 'кои имаат своја база во R.' треба да одат во Плеурон“. Но во текстот тоа е искажано погрешно со инстр.-абл. на топонимите. Ако топонимите беа во лок., тогаш ќе се јавеше формата *po-ra-i*, а не *po-ra-pi*. Д. смета дека наставките *-pi*, *-a-i*, *-o-i* и *-si* се локативски, но не се прашува зошто нив не ги среќаваме заедно. Покрај очигледната локативска наставка *-si* никогаш не се јавува *-pi* и обратно, таму каде што глаголот или некој друг збор во натписот бара аблативски однос, се јавува *-pi*, а не *-a-i*, *-o-i* или *-si*.

Во микенскиот има доста разјаснети работи кои веќе стекнуваат општо признание. Но има и некои спорни прашања по кои учените уште долго ќе застапуваат различни мненија. Засагајќи вакви проблеми, со оваа книга Doria ќе предизвика нови дискусии кои ќе придонесат за нивното крајно разрешување.

F. H. STUBBINGS, *The Recession of Mycenaean Civilization*, The Cambridge Ancient Histori, Revised edition of volumes I&II, fasc. 39, vol. II, chapter XXVII, Cambridge at the University Press 1965 pp. 21, 8°.

Оваа статија претставува продолжение на гл. XIV и XXIIa на САН vol. II— за издигањето и експанзијата на микенската цивилизација, написани од истиот автор и дополнение на гл. XXXVI — за крајот на микенската цивилизација од Desborough и Hammond. Експанзијата на микенската цивилизација била сврзана со жива трговинска активност во источниот Медитеран. Авторот забележува дека во подоцнежниот хеладски IIIc период, кога микенската керамика проникнала најдалеку на исток, политичката власт на Микенците веќе почнала да опаѓа. Во тоа време се случиле важни настани кои биле од судбоносно значење за микенската цивилизација. Авторот нив ги синтезира во три групи: а. Немири во источниот Медитеран, б. Тројанската војна и с. Немири во Грција — инвазија и емиграции.

Од хетитски извори се дознава дека хетитскиот васал Madduwattash ја отцепил покраината Arzawa (југозападен дел на мала азија) од хетитската империја, а во покрината Assuwa (западен дел на Мала Азија меѓу Троја и Милет) се крева друго востание против Хетитите. Меѓу сојузниците на Асува, изгледа, се наоѓала и Троја со која Микенците порано воделе трговија. При распаѓањето на хетитската држава и Микенците сакале да присвојат територии, сега ослободени од хетитско влијание и да си создадат нови бази за трговија. Бидејќи на југозападниот и западниот брег на Мала Азија се утврдиле други држави, најлесен достап за агресија им бил северозападниот дел од Мала Азија — Троада. Тоа довело до Тројанската војна во која сојузените Грци се нашле против малоазиските племиња. Доказ дека Микенците барале нови колонии, авторот гледа во фактот што тие го заземањето на Троја не се вратиле веднаш во Грција, ами продолжиле да скитаат и пљачкаат по разни места на Мала Азија, Палестина, Египет, Сицилија и др.

Авторот нагласува дека при првиот напад на Хераклидите, пред Тројанската војна, дорските племиња сепак проникнале, макар и за кусо време, во Пелопонез и има докази дека тогаш разрушиле доста градови. Во врска со тоа тој поставува многу важни прашања на кои се обидува и да одговори: Зошто Микенците не устојале на дорската инвазија? Зошто се решиле на еден така ризичен потфат (Тројанската војна) — на инвазија во противен правец, кога виделе дека нивните домови се во опасност од други непријатели? — Тој смета дека ослабувањето на хетитската империја и постојаните тешкотии во источно-медитеранската трговија тешко се одразиле на микенската економија и дека Тројанската војна била безнадежен опит да се спечалат нови позиции. Пред почетокот на Тројанската војна Пелопонез бил осиромашен, горите исечени за правење лаѓи, топење метали и печење грнци. Сликвито завршува: Кога дорските пирати нападнале, микенската лаѓа веќе тонела.

Поради многубројните факти кои се овде само спомнати без поопширни објасненија, статијата тешко се чита. Има доста недоискажани работи што се важни за расветлување причините на Тројанската војна. Со ниеден збор авторот не се запира на односите меѓу Хетитската империја и Троада. Познато е дека и порано Хетитите немале надзор над Троада, а камо ли во времето кога нивната држава се распаѓала. Неоспорно е дека има и други причини за Тројанската војна, а една од најважните е преземањето на контролата над Дарданелите за кое овде нема ни помен.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

С. И. РАДЦИГ, *Введение в классическую филологию*, издат. Московского университета, 1965, стр. 525, 8°, цена 1 руб.

Со оваа книга авторот си поставил за цел да го запознае читателот со предметот, содржината и методите на класичната филологија. Во почетокот тој критички се осврнува на блиското минато кога царската власт во Русија се обилувала да ја претвори оваа наука во реакционарно средство за искоре-